

V A S S Z É C S E N Y I

MÚLTIDÉZŐ

I I . É V F O L Y A M , 2 0 1 2 . S Z E N T J A K A B H A V A

TELEPÜLÉSÜNK RÓMAI KORI MÚLTJÁNAK ÁTÉRTÉKELÉSE

Bertók László hajdani falutörténete azzal kezdődött, hogy Tóth Csaba diákja római pénzt talált a falu határában a szántóföldön. A Múltidéző tavalyi második száma, ami a római kori múltunkkal foglalkozott már arról is tudósított, hogy Káldy Lajos iskolaigazgató az ötvenes években ásásokat is végzett a Papkertben, ahol akkor a tanítóföldek voltak. 1961-ben Süle József nyugalmazott iskolaigazgató pedig a római út egy szakaszának felleléséről tett bejelentést a Savaria Múzeumban. Ezúttal egy száz évvel ezelőtti ásatásról emlékezünk meg, ami átírja történelmünk ezen részét. Az akkori

Szombathelyi Újság a címoldalán így tudósított az eseményről: „A tanai és a lipárti határok érintkezésénél, a Gyöngyös-part és a rumi vasútvonal közelében, a szécsenyi plébániabirtokon és a káptalanföldek egy részén a szántóvető emberek ekéje sokszor megakadt, az arató kaszája nemegyszer kicsorbult a föld felszínén levő kemény ködarabokban. Itt-ott nagyobb téglák kőfalnak a nyomait sejtették. Az idősebb lipárti emberek emlékeznek arra is, hogy e helyről szekérszám hordták be a faluba a köveket és a tégladarabokat. Ezek a jelek vezették Ambrózy István báró Bars megyei földesurat, aki a téli hónapokat édesanyjánál Tanán töltötte, arra a gondolatra, hogy az említett helyeken ásásokat rendezzen. Számításában nem csalódott. A jó búzatermő talaj csakugyan régi idők emlékeit rejtegette. A sok mindenféle alakú és mintázatú edénydarabokon, lapos római téglákon, szobormaradványokon, egy szép terra sigillátán kívül több kőfal és csatorna nyomaira akadnak. Találtak egy kemenceszerű üreget is, amelynek falai meglehetősen épségben megmaradtak. A

kőedényrészletek alakja, virágos, girlandos díszítése, s a téglák alakjai mind arra engednek következtetni, hogy itt római emlékekkel állunk szemben. Úgy tudjuk, hogy a kiásott leleteket s a helyet legközelebb szakértők is meg fogják vizsgálni s így remélhetjük, hogy szakszerű kutatás nem közönséges eredményekre fog vezetni. Itt említjük meg, hogy Szabó Lőrinc vasszécsenyi plébános szívesen engedte át szántóföldjét, hogy Ambrózy báró érdekes kutatásait elősegítse, és eredményessé tegye”. Sajnos nemsokára jött az I. Világháború, és a szakszerű régészeti feltárás elmaradt, és hiába pergett le száz év, máig

nem valósult meg Ambrózy István elképzelése. Ha készültek is rajzok, vagy fényképek az ásatásról, azok 1945-ben megsemmisültek, amikor az oroszok eltűzelték az Ambrózy család levéltárát. A középkori határleírások tudósítanak kiszáradt Gyöngyös mederről a térségben. A Papkertben ez a római kori lelőhely a kiszáradt Gyöngyös-meder mellett van Feltételezhető, hogy a negyedik század után már nem tartották karban a római kori vízrendszereket, így száradt ki ez a vízmeder, és ennek köszönhetően már a mostani Gyöngyös mellett alakultak ki a középkorban a falvak. (Ez a kiszáradt Gyöngyös meder az első osztrák katonai térképen még jól látható, de kisebb szakaszai még ma is fellelhetők. Ez a térkép még ábrázolja a középkori úthálózatot, és jól látható, hogy a papkerti lelőhely mellett létezett egy út, ami a tanai Gyöngyös hídtól a Szere irányába tartott, és ott csatlakozott a Lipárt - Kenéz közötti útb.) Így tehát a mi esetünkben nem települt rá a középkor az ókorra. Emiatt az ma is könnyen feltárható. A Múltidéző a lipárti templom története kapcsán arról is írt már korábban, hogy az nagyrészt római, másodlagosan felhasznált épületkövekből épült. Kőbányának használták a Papkert területét, amit még egy legenda is megőrzött. A templom padlásterében, a boltozat fölött ma is láthatók a középkori pillérekbe és falakba beépített római kövek, illetve a legutolsó templomfelújításakor a templomban is láthatók voltak. Míg képviselő voltam, többször is felvettem a Papkert régészeti feltárásának fontosságát, elsősorban idegenforgalmi szempont miatt, de senkit sem érdekelt. (Képek: felső sor - a templom padlásterében látható középkori falazott pillérek, középső sor - a templom szentélyében a levett vakolat alatti beépített római kövek, alsó sor - még két kép a szentélyből, az egykori cinteremfal kőalapja a temető bejáratánál, a középkori mileki malom kőfalmaradványa, benne római kövek.)

SZEMTANÚ - KIS JÓZSEF PLÉBÁNOS (8)

A Múltidéző előző számában Ambrózy Teréz halálának 70. évfordulójára emlékeztünk. A Szemtanú rovat ezúttal egy másik 70 évvel ezelőtti halottra emlékezik Kis József kanonok úr hagyatékából. „A június 28-án meginduló nyári offenzíva első napja hősi halállal tett pontot egy hősi élet végére. Nardai Vince tartalékos főhadnagy, Gyöngyös-menti körzeti leventeparancsnok áldozta fel életét harmincnégy éves korában a hazáért. Mikor a harctérre indult, nem csak az élőkől búcsúzott el, nemcsak édesapjától, testvéreitől, menyasszonyától, barátaitól, hanem gyermeki szíve kivezette a lipárti temetőben pihenő édesanyja sírhalmához, és ott könnyes imádság között vett búcsút a jó édesanyjától, akiért az élet keresztjeit páratlan hősiességgel tudta viselni. A trianoni magyar sors csak keresztet tudott a vállaira rakni. Amikor az érettségi a kezében volt, akkor voltak azok a nehéz magyar idők, hogy különösen a tanult ember sehol sem kapott állást. Katonaideje után beállt nyáron aratómunkásnak, télen erdőre járt fát irtani, zsákolta a malomban először, mint tanonc, később, mint molnárszegéd. Szabad idejében otthon a ház körül édesanyjának előállított mindent, amire csak szüksége volt. Példaszerű jó fiú volt. De jó barát is volt. Szelíd, jóságos modorával senkit sem bántott. Jószívú volt mindenképp. Nehéz sorsában a lelki erőt vallásosságából, mélységes hitéből merítette. A megnagyobbodott Magyarország katonáékhoz szólította Nardai Vincét és ott most végzettségéhez illő munkakörben, mint körzeti leventeparancsnok nevelte, tanította az ifjúságot, hogy mielőbb elkövetkezzék a szebb magyar jövő. Kevés embernek sikerült a gyöngyös-menti leventék úgy hozzáférközni, mint Nardai

Vincének. Szerette az ifjúságot, becsülte vezetőit, viszont őt is szerette mindenki. Ha most itt hagyott is bennünket, élete, emléke felejthetetlen lesz ismerősei előtt. Hisszük, reméljük, hogy leventéi, bajtársai becsülettel dolgoznak a hazáért, hogy ne legyen hiába ontott vér hős parancsnokuk vére. Élete, halála iskolapélda minden magyarnak: Áldjon, vagy verjen sors keze, itt éljed, halnod kell. Nardai Vince lelke üdvéért a gyászmise július -n lesz. A leventék koszorút helyeznek el a templomban felállított koporsóra, és szentmise után a koszorút Nardai Vince arcképével együtt elviszik a Hősök emlékoszlopára, hogy addig is a hősök között ünnepelhessek, míg az új hősök új márványtáblája odakerül a régi mellé.” Azt mondják könnyezve búcsúzott el leventéitől is a lipárti gyöpon tartott utolsó gyakorlaton. Sírfelirata: „Becsülettel a Hazáért! Vitéz Nardai Vince Magyar Királyi Főhadnagy, Körzeti Leventeparancsnok, a magyar Érdemrend Lovagkeresztjének tulajdonosa, hősi halált halt az orosz harctéren 1942. június 28-án, 34 éves korában. – Értünk halt meg idegenben, hogy mi nyugodtan élhessünk hitünkben és otthonunkban. Szép és dicsó halni a Hazáért!” (Képek: Nardai Vince, Leventéi közt, sírja a lipárti temetőben, neve a hősi halottak közt a lipárti emlékmű tábláján)

VASSZÉCSENY A KÉPZŐMŰVÉSZETBEN (8)

Ezúttal egy olyan tanárembert mutat be a Múltidéző, aki ugyan soha nem tartotta magát képzőművésznek, mégis fennmaradt néhány festménye és rajza. Munkái láttán sajnáljuk, hogy a pedagógushivatás elfojtotta benne a művészi ambíciókat. Pungor Zoltán 1939. október 20-án született Csempezkopácson. Az általános iskola alsó tagozatát szülőfalujában, a felső tagozatot Vasszécse nyben végezte el. 1957-ben érettségizett a szombathelyi Mezőgazdasági Technikumban. 1963-ban szerezte meg első

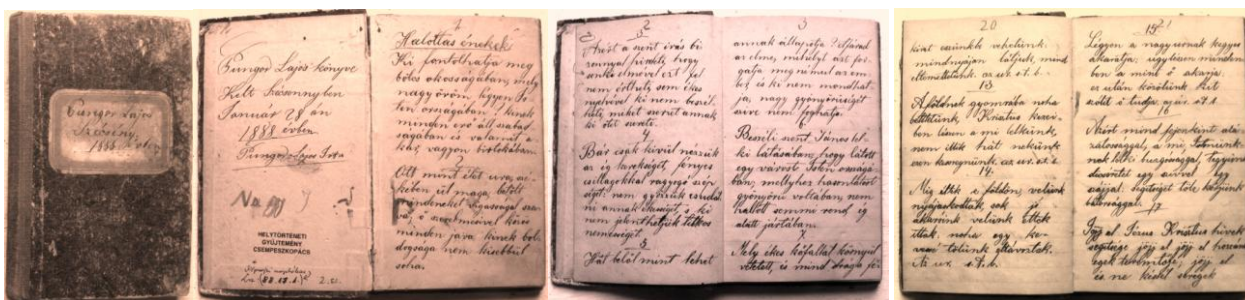
diplomáját a szombathelyi Tanítóképző Főiskolán. Rábakovácsiban, Felsőcsatáron, majd 1966-tól Vasszécsenyben tanított. Vasszécsenyi évei alatt Pécssett történelem-rajz szakos tanári diplomát is szerzett. 10 évig tanított iskolánkban, ez alatt az idő alatt alapozta meg, majd hozta létre a csemeszkopácsi helytörténeti gyűjteményt, amiből 1976-ban megnyílt a Helytörténeti Múzeum. 1976-tól 1997-ig, nyugdíjazásáig a szombathelyi Szakmunkásképző Iskola tanára volt, ez alatt az idő alatt szerezte meg harmadik diplomáját az Eötvös Lóránt Tudományegyetemen történelem szakból. Több művelődéstörténeti, helytörténeti tanulmánya jelent meg különböző szaklapokban. A csemeszkopácsi múzeum gyűjteményét élete végéig fejlesztette újabb és újabb tematikus részletekkel. Ő élesztette újjá szülőfalujában a színházzást, rendező és dramaturg is volt egy személyben. Ő honosította meg Csemeszkopácson a Középkori Vásárnap, kulturális-idegenforgalmi programot. Az Ő kezdeményezésére

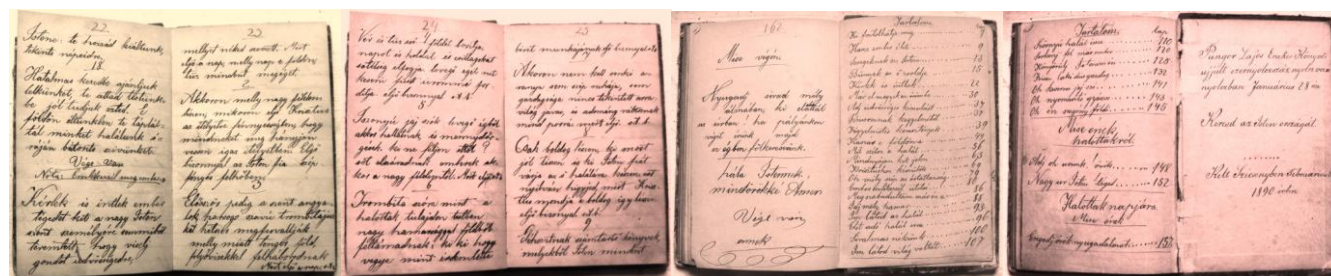
jelölték meg a Millennium évében Csemeszkopács és Vasszécseny között mára elpusztult középkori falvakat, Császtot és Horrót egy-egy kopjafával. Halála évében, 2006-ban Csemeszkopács Díszpolgárává választották, halála után, 2007-ben pedig az ő nevét vette fel az általa alapított Csemeszkopácsi Helytörténeti Múzeum. (Képek: Pungor Zoltán fiatalkori fényképe, Csendélet borosüveggel, Mútermi csendélet, Ónarcképe)

EGY 1888-AS KÉZZEL ÍRT ÉNEKESKÖNYV SZÉCSENYBŐL

A kézzel írt imádságos könyvek és énekeskönyvek mindig is különös értéket képviseltek. A művelődéstörténet Vas megyében is ismer ilyet, méghozzá a szomszédos Vépről. A szécsenyi ha nem olyan régi, ám archaikus nyelvezete miatt figyelemre méltó. A csemeszkopácsi Pungor Zoltán Helytörténeti Múzeumban található. Ebben az időben Gróf Ferenc volt Szécseny plébánosa és Szerdahelyi Ferenc a kántortanítója. 1898-ban Hidasy Korbél püspök Pungor Ferencet nevezte ki kántortanítónak a szécsenyi iskolába. További kutatás tárgyát képezi, hogy volt-e rokon, vagy testvéri kapcsolat Pungor Ferenc és Pungor Lajos, az énekeskönyv írója között. A 164 oldalas könyvben 31 ének található, mindegyik kotta nélkül, harminc templomi ének, két miseéneki a halottakról és egy halottak napi ének. A templomi énekek a következők:

Ki fontolhatja meg, Harcz ember élete, Seregeknek Szent istene, Bűnnek az ő zsoldja, Kérlek és intelek, Már elmegyek az örömbbe, Adj üdvösséges kimúlást, Jézusnak kegyelméből, Figyelmetes keresztények, Kasznár e földön a, Mit czéloz a halál, Mindnyájan kik jelen, Krisztushoz készülődök, Oh mily szép az ártatlanság, Ember emlékezzél utolsó, Meg szabadultam már én a, Jaj mer hamar, Ím látod az halál, Életet adó halál ura, Siralmas nekünk, Ím látod világ voltát, Szörnyű halál íme, Serkenj fel már ember, Könyörülj Istenem én, Frissen lakó dúsgazdag, Oh keserves jaj szó, Oh nyomasztó gyászos, Oh én szegény földi. A két halotti miseének: Adj, oh Urunk örök, Nagy Úr Isten téged. A halottak napi miseének pedig: Engedj örök nyugodalmat. Az énekek közt 7 olyan található, amelyek a száz évvel ezelőtti nyomtatott ima és énekeskönyvekben is

megtalálható: Jézusomnak kegyelméből, Oh mily szép az ártatlanság, Könnyörülj Istenem, Oh keserves jajszó, Oh nyomasztó gyászos, Oh én szegény földi, Engedj örök nyugalmat. A későbbi imakönyvekből ezek is kikoptak. A többi viszont feltételezhetően szájhagyomány útján maradt fent, vagy saját költés. Az énekeskönyv régies nyelvezetére példaként álljon itt a Bűnnek az ő zsoldja kezdetű ének néhány versszaka: „A földnek gyomrába noha betétetünk, Krisztus kezeiben lészen a mi lelkünk, nem illik hát nekünk, ezen keseregnünk... Míg éltek e földön, velünk nyájaskodtok, sok jó akaróink velünk ettek, ittak: noha egy kevésse tőlünk eltávoztak... Légyen a nagy úrnak kegyes akaratja: úgy lészen mindenben amint ő akarja: ez után közölünk kit szólít, ő tudja... Azért mind fejenkint alázatossággal, a mi Istenünknek lelki buzgósággal tegyünk dicséretet egy szívvel, egy szájjal: segítséget tőle kérjünk bátorsággal... Jöjj el Jézus Krisztus hívek segítsége, jöjj el, jöjj el hozzánk, egek teremtője, jöjj el, és ne késsél seregek Istene: te hozzád kiálltunk, tekints népedre... Hatalmas kezembe ajánljuk lelkünket, te adtad testünkbe, jól tudjuk eztet. E földön éltünkben te tápláltál minket, halálunk óráján bátoríts szívünket.” Pungor Lajos énekeskönyve bizonyosságot ad eleink hitbuzgó életéről, jámbor Istenhitéről. (Képek: Pungor Lajos énekeskönyve, annak első lapjai, néhány éneke, és tartalomjegyzéke.)

A LIPÁRTI I. VILÁGHÁBORÚS EMLÉKMŰRŐL

75 évvel ezelőtt, 1937. szeptember 5-én avatták fel ünnepélyes keretek között a lipárti Országzászlót és Hősi emlékművet. Néhány dokumentum fennmaradt erről az eseményről, ezekből próbáljuk most rekonstruálni a történeteket. Az I. Világháborús emlékmű felállítására egy emlékbizottság állt fel, aminek a szécsenyi Vermes László volt az elnöke. Az emlékmű miatt július 17-én rendkívüli képviselőtestületi ülést tartottak Lipárton, amin jelen volt Horváth Antal községbíró,

Baráth János körjegyző, Bíró István, Egyed Máté, Gombkötő Flórián, Gombkötő Lajos, és Horváth József képviselők. Az ülésen az elnöklő községbíró vezette fel a témát, majd azt ellenszavazat nélkül, egyhangúlag támogatták. 300 pengőt szavaztak meg építési költségre, amit – mivel nem volt az emlékmű az évi költségvetésbe betervezve-, a Gyanógeregye község által épp visszafizetett 400 pengőből különítettek el. Augusztus 2-án, a szükséges kétheti közszemlére kitevés után, a határozat jogerőre emelkedett, és azt továbbították a járási főszolgabírónak. A vármegyei törvényhatóság augusztus 9-i, soros ülésén a lipárti emlékmű ügyét jóváhagyta. Ezek után tehát nem egészen egy hónap alatt készült el az emlékmű, amibe ha bele vesszük az alapozást, a műköves díszítoszobrász munkát és a terméskőből rakott kőművesmunkát, a márvány emléktábla faragást, a kovácsoltvas kerítés-készítést, azt kell megállapítani, hogy háromnegyed századdal ezelőtt, milyen gördülékenyen és természetesen mentek a dolgok. Sajnos az utóbbi munkálatokról nem maradtak fenn szerződések, így azok kivitelezői sajnos nem ismertek. Így csak feltételezhetjük, hogy az emlékmű díszítoszobrász munkáit a szombathelyi Merkli Ferenc, vagy Mayer Sándor szobrászművészek készíthették. (Rumi Rajki István 1936-ban ment vissza Budapestre, tehát így ő nem jöhet számításba, habár 1936 után is voltak még szombathelyi megbízásai.) Az Országzászló Trianon keresztjét pedig akár a szombathelyi Alföldi János is készíthette, aki ebben az időben épp az épülő szalézi templombelső fémmunkáin dolgozott. Vasárnapra esett az emlékmű felavatása. Papp-Váry Eleménné, Sziklay Szeréna Hitvallásának eléneklésével vette kezdetét az ünnepség. A megnyitóbeszédet Vermes László, az emlékbizottság elnöke tartotta. Ezt követően Huszár Mihály apát, a térség országgyűlési képviselője tartotta az ünnepi beszédet. Majd Somogyváry Gyula „A boldog szunnyadókhöz” című versét szavalata el a helybéli Kapui Kálmán. Ezt követően a Bús magyarok közéneket énekeltek el. Majd az Országzászlót Javornitzky Jenő miniszteri tanácsos avatta fel. Ez után Lampert Géza Országzászlónk versét a lipárti Horváth Margit polgári iskolai diáklány mondta el. Őt követte vitéz Monostori József szónoklata, aki a Frontharcosok szombathelyi csoportjának volt az elnöke. Ezután megkoszorúzták az emlékművet, majd közösen elénekeltek a Himnuszt. Az ünnepség végén a Frontharcos katonák, a helyi Leventék és a lipárti tűzoltók díszmenetben vonultak el az Országzászló előtt. (Képek: Az 1937-es felavatási ünnepség, Gúla-obelisz alkú emlékmű-analógiák: Egerfarmos, Bagod, Budafok-Tétény)

A következő szám tartalmából: Fennmaradt régi egyházi nyomtatványainkból, Vasszécseny a képzőművészetben (9), Szentanú - Kis József plébános (9), Művelődéstörténeti mozaikok (1) – Ebergényi huszárok